ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. 1870, ՅՈՒԼԻՍ 7. ԹԻՒ 2.

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԱՂՋԿԱՆՑ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

Բիչ ուտել, չատ աշխատիլ։

ՀԻՒՕԿՐԱՏ

"Մարդկութեան բարերար Ֆրանքլէն, Ամերիկացի տիեզերահռչակ փիլիսոփան ըսած է թէ, ծուլութիւնը ժանքի (փաս) կ'ինանի, դի աշխատութենէն աւելի կմաշեցնէ, և գործածուած բանալին միշտ կփայլի։"

Արդարև բժշկութեան կէսը, միսերուն մեթոտիկ և յարատև մարմնամարզութեան և կրթութեան մէջն է։ Դասախարակութեան մէջ մարմնամարզութեան կարևորութեան զգացողութիւնն երբեմնակաբար արթննալու վրայ է. և մենք որ բժշկութեամբ կզբաղինք, պարտաւորեալ ենք Հասարակութեան սովրեցնել, մարմնամարզութեան կարևորութիւնն և օգուտը, զոր մեծ ուշադրութեամբ ի գործ կդնեին իրաւամբ նախնիքներնիս։

Չինները կմիացնէին երկու սեռերն ալ միևնոյն մանկական այս կրթութեանց մէջ, որք շատ կօգնեն մարմնոյն ձևերուն մաքրութիւնն և համեմատութեանց ներդաշնակութիւնը պահել, բայց աղկանց ընդհանրապէս ժիմնաստիկէ այնքան չափազանց հետևիլն աւելի կառաջնորդէ կին յօրինելու քան թէ մայր։ Անտարակոյս մեր օրերու նոր դաստիարակութեան նոր դրութիւնն այսպիսի մարմնամարզութիւններէ հեռի կպահէ մեր երիտասարդ աղջիկներն, և մեր առողջաբաններէ ընդունուած է թէ, սահմանաւոր ժիմնաստիկ մը, թէ մանչ և թէ աղջիկ տղայոց կարևոր և անհրաժեշտ է, վի առանց մարմնամարզութեան, պէտք է համոզուած ըլլան մայրերը թէ, ոչ առողջութիւն, ոչ կորովութիւն և ոչ գեղեցկութիւն կայ։

Մանաւորապէս այս վերջին կէտին վրայ մայրերուն ուշադրութիւնը գրաւել կուզեմ, որովհետև համոզուած եմ թէ մայրերն այս մասին ամենէն աւելի սիրտ կհատցնեն, վի նախ և առաջ ամեն բանէ աւելի կուզեն որ իրենց աղջիկները գեղեցիկ ըլլան։ Առողջաբանութիւնը, քաղաքականութեան կնճռոտ, դժուարութեանց մէջ կմտնէ, փախուստներով, պատճառաբանութիւններով կապրի, և աւելի ապահովութեամբ իր նպատակին կհասնի, քանի որ աւելի պակաս կըդուշնէ թէ նոյն նպատակին կաչխատի։

Շարժումն միևնոյն կետանքն է, և եթէ ընութիւնը մեզ շնորհած է ղայն, պէտք է որ յարատևութեամբ զանի դործածենք։ Ասի այնքան ճշմարիտ է, թէ զանազ անշարժ ճգածնուս պէս կքայքային, կպղտիկնան, մարմնոյն ներդաշնակութիւնը կկորսնցնեն, և վերջապէս բոլորովին կչնչանան և կակարանան։

Այն միտն որ չատ անգամ կշարժի, միշտ կարմիր կմնայ,

կարմիր և մնդ-արաբ արիւնով մը կուռենայ, կմեծնայ, կուղէ անհամեմատ թեամբ չարժման մէջ մտնել։

Մեր մարմնոյն մէջ դանուած մեսերուն չատերն երկու են, ուստի իրենց պաշտօններուն յարմար կրթութեան մը պայմանն այն է որ իրարու մէջ մեծութեան և հետևաբար կորովութեան կատարեալ նեղդաշնակութիւն մը ըլլայ։ Ժիմնաստիկն այս նեղդաշնակութիւնը կպահէ, կամ կստանայ, իսկ ընդհակառակը նստուկ կամ անշարժ կեանքը զանի երբեմն մինչև անդարմանելի կերպով կվատնդէ։ Ան մայրերն, որք նախապաշարեալ սովորութեան մը հետևելով, չեն սովորեր տալ իրենց աղկանց և օրօրոցին սկսեալ, միանգամայն երկու ձեռքերնին չաչխատցնել տալվընին, քանի տարիէն յետոյ պետք է բազդատել երկու ձեռքերուն մեծութեան կամ պղտիկութեան տարբերութիւնը. մեկ կողմէն, կորովութիւն մեծութիւն, աչխուժութիւն, և փափուկ չարժումները, միւս կողմանե միսերու փոքրութիւն, թմրութիւն և ծոյլութիւն։

Երկու ձեռաց գործածութիւնն, ոչ ձևերու դեղեցկութեան նկատմամբ մտածելու է, և միայն մեկ ձեռքին կատարելութիւնը քննելու է, այն հրաչալի դործիքին, ձեռաց, զոր մեծ փիլիսոփայ բժիշկը մարդուս անանոց վրայ նախապատութեան ամենեն գլխաւոր պատճառներեն մին նկատած են. այլ առողջութեան նպատակաւ մտածելու է, զի մեծ կարևորութիւն ունի մարդուս առողջութեան վրայ։ Ա.ըդարև մարդուս կուրծքին և ձեռաց մէջ բազմաթիւ և խիստ ուժով մասին կապակցութիւնները կան. երբեմն այս միսերն իրենց կռնելու կերդրնը կուրծքին վրայ ընելով ձեռքը կչարժեն խիստ ուժի պետք ունեցող գործերու մէջ։ Երբեմն ընդ հակառակն իրենց կռնելու կետը թևին վրայ ընելով, կուրծքը կպահպանեն կուրծքի փոքր ոսկորները (քապուռկայ) դէպի դուրս քաշելով, որով առատ օդ կմտնէ թոքերուն մէջ, և հետևաբար բոլոր արիւնը կմաքրէ, կկարմրցնէ։ Ա.յսպէս, երբ ձեռաց մեն միայն չարժի, և յարատև եղանակաւ, նոյն կողմի

կուրծքը միւս կողմէն աւելի կմեծնայ, աւելի ուժով միսեր-
րով կդոցուի, որք աւելի ուժով շնչելու կօգտեն. իսկ ընդ-
հակառակը, միւս կողմի միսերը նիհար, փոքր ճնալով,
աւելի ծուլութեամբ կշարժին:

Ուստի, եթէ բնութիւնը մեզ երկու աչք, երկու ականջ
երկու թոքեր, երկու թեւեր, երկու ոտք շնորհած է, չէ թէ
միայն ցոյցի համար է. նոյնպէս չէ թէ այս երկու անդամոց
մին աշխատելու առեն միւսը հանգիստ ընէ: Ամենք պէտք
է որ միատեղ աշխատին, հաւասար աշխուժութեամբ. պէտք
չէ որ մէկն աշխատելու առեն միւսը հանգիստ ընէ:

Շատերուն կռնակի ոսկորին ծռութեան պատճառն ուրիշ
բան չէ, այլ երկու ձեռաց և ոտից միանդամայն և հաւասար
չաշխատելնին: Շատեր կգտնուին, ձեռնոցին և կօշիկին մէկը
միւսէն աւելի փոքր գործածելու սոխակալ, ձեռաց և ոտից
մէկը, միւս ձեռքէն և ոտքէն աւելի փոքր ըլլալուն:

Մայրերը պէտք է սովրին ուրեմն թէ ի՞նչ կըլլայ, ի՞նչ
կանցնի մսի մը մէջ որչափ ալ փոքր ըլլայ, երբ կշարժի,
զորօրինակ երբ կպզտիկնայ և կմեծնայ, կխոքրնայ կուռենայ,
կկարմրի, որովհետև աւելի արիւն կմտնէ իր մէջ, ընելիք
շարժմանց ուժը դտնելու համար, աւելի տաքութիւն կշինէ,
ելեքտրական ոգիներ մէկ կողմէն միւս կողմը կանցնին. այս
տարերց մէկ քանիները կմաշին և սև արիւն պարունակող
երակներն ալ աւելորդ մասունքները իրենց կքաշեն մարմնէ
դուրս հանելու համար. ասոնք տեսակ մը փոքր թոքեր են,
որ կարմիր արեան թթուածինն առնելով ածխայնին թթուն
կարտաքսեն, ինչպէս որ նոյնը կընէ մեծ և ճշմարիտ թոքն:
Ամենափոքր մեծ բարակ թել մը, որ կպզտիկնայ, արիւնէն
կատանայ իր ուժին տարրն, այսինքն թթուածինը զոր ըն-
դունած է օդէն շնչառութեամբ: Ուստի պէտք է սովրիլ թէ
մարդս կընէ միսերով, ինչպէս որ կընէ թոքերով, և եթէ միսերն
այնպէս կշարժին, շնչառութիւնը կատարեալ եղած չըլլար,
որմով մեծ վնաս է և կընէ առողջութեան: Ես յետոյ միսերը

պէտիկնալու համար այսպէս ծախսելով, պէտք է որ առեան չրջանը, նոր արագութեամբ մը արիւն բերէ. առեան չրջանն աւելի ծախսելով, պէտք է որ ստամոքսն, ընտանեաց այս հայրն, ինչպէս որ կկոչէին նախնիք, աւելի աշխատի։ Այսպէս է որ շարժում մը մօտ առ մօտ բոլոր անիւները գործողութեան մէջ կդնէ, ինչպէս կընէ ժամացոյցի մը ճօճանակը. մարդուս կեանքն աւելի աշխոյժ աւելի գործունեայ կըլլայ. արիւնն, օդը, կերակրոյ պնդացարարնիւթն, անսովոր աշխոյժութեամբ չրջան կընեն, և մեր կազմուածքին փոքրիկ մասունքները միշտ երիտասարդ, խիստ առողջ, շատ գործունեայ կմնան և միշտ պատրաստ են իրենց պաշտօնն աղեկ կատարելու, չուտով նորոգելու եռանդ ըլլալնին։

Շարժումն ոչ միայն կենաց նշանն է այլ և պայմանն։ Երիտասարդք բանականութիւն ունենալուընին, կամք կունենան շարժելու. տղայք ալ, որք չտիպզանցօրէն շարժելու ախորժակ ունին, պէտք ունին և կարօտ են, այս առողջարար բնական դրդումը աղեկ կանոնաւորուած և առաջնորդուած ըլլայ։ Ասի ալ մօր մը պաշտօնն է, որ պէտք է. սովրած ըլլայ առաջուց տղայոց մարմնոյն միշտ շարժման մէջ ըլլալու աղեկութիւնն և օգուտն, և ժամանակ ժամանակ իր բժիշկէն այս կէտին վերաբերեալ խրատներ առնու։ Մայրերը հասկցած ըլլալու են թէ մարմնոյն շարժումը, մանաւանդ աղջկանց առողջութեան խիստ կարևոր և անհրաժեշտ է. որովհետև սովրելու են (մայրերը) թէ նաստուկ ժամանակ անցնելն աղջկանց առողջութեան մեծապէս կվնասէ, և թէոր աղջիկը սովորին մնային շարժմանց նոցա ապագային համար առողջարար սովորութիւններ ստեղծել է։

Մարմնամարզական կրթութիւնները շատ տեսակ աղէկութիւններ ունին, ոչ միայն վերոյիշեալ պաշտօնները գործունեութեան մէջ կդնեն, այլ մանաւանդ ջղային դրութիւնն, այսինքն բոլոր ջիղերը կհանդարտեցնեն, որնոր, ջիղերու հանդարտութիւնը, կանանց առողջութեան ամենէն գլխաւոր պայմաններէն մին է։

Տօքթօր Սըրիլ, դատղիայի վիկտատան, ամէն տխուռ-թիւեամբ սովրելով կանանց ընկերական դրութեան չափազանց դրգռուելութեան պատճառները, ցուցուց թէ ընկերական կեանքն ու դաստիարակութիւնն ալ մեծապէս կապուն այս մասին, և հետեւաբար առողջութեան:

Ս.ըդարս վերոյիշեալ բժիշկին ըրած փորձն ու դատ հետեւութիւնը խիստ ճշմարիտ է: օր ըստ օրէ այս հիւանդութիւնն այսինքն ընկերական դրութեան չափազանց դրգռութիւնը ներկայ սերնդոյ ամէն տեսակ դասերուն, տղբատին և հարուստին վրայ կտարածէ:

Ֆռնսակրիսի դատղիացի առողջաբանը կըսէ թէ, առաջները միայն 15 տարեկան եղած աղեն, մարդս, ինչ ունենալը կհայտնէր. բայց այսօր մանուկներ դեղեցիկ սեռին, ութը տարեկան տղիկներուն վրայ անդամ ընկերական ամէն տեսակ հիւանդութեանց ամէն տեսակները կտեսնուին. ինչպէս ժառանգը չընկեր, չունի, անխտիր դաստիարակութիւնը կհատարէ. ու այժմեան դաստիարակութեամբ տղայոց դպրոցութիւնը, կրքոտ և անխոհեմ փափկութեան մը ցոյցերով և անպատեհ ընթերցանութիւններով կդրդուին, ժամանակէն առաջ մեծցնել կաճապարին, իրենց հասակէն վեր պրօգրեսներ կուտան:

Շարունակելի:

Ս.ԶԳԱՑԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ալէքսիայի նախընթաց թիւին մէջ Ս.ղպային Դաստիարակութեան համար ի գործ դրուած երեք դէհաւոր միջոցները (Պարոց, Լրագիր և Թատրան), յիշած ժամանակնիս մտքերնուս եկած չէր ամենեին Ս.նձնանուէր Ընկերութիւնը, որ նոյնպէս Ս.ղպային Դաստիարակութեան գործն արդիւնաւոր կերպով յառաջ մղելու կաշխատի, ժողովրդեան կարդալ գրել ուսցանելով: Բայց անոր յիշատակութիւնը

հան չըրինք, անոր համար որ ան ալ Դպրոցին ճիւղ մը կը-համարուի: Եւ սակայն դաստիարակութեան մասին անի մեծ կարեւորութիւն ունի մեր ազգին մէջ, և որքան անոր յառա-ջադիմութեանն ու զարգացմանը ջանադիր ըլլանք, այնքան աւելի ազգային դաստիարակութեան նպաստած կըլլանք:

Սակայն ստոյգ է և չենք կարծեր որ մեր ազգին չճանչ-ցուած ճշմարտութիւն մը ըլլայ, վասն զի նոյն ընկերութեան յարատեւութենէն կտեսնուի որ ազգին համակրութիւնը գրա-ւած է, ինչպէս կտեսնուի նաև ազգասէր հիմնադրին և ան-դամոց գովելի հաստատամտութիւնն ու ջանքը:

Սրտի՝ քանի որ լաւ հասկցուած ենք ազգին բարոյական և նիւթական վիճակին տարբերութիւնը դիտութեան պակա-սութենէն ըլլալուն, ուրեմն կրնայ մեզի հետ չկենալ ամեն օգտակար և հնարաւոր միջոց ի գործ դնելէ՝ ուսումն ազգին մէջ առաւօրէն տարածելու համար:

Մինչև ցարդ խմացածնուս նայելով յիշեալ ընկերու-թիւնն իր պաշտօնը անդուլ ջանիւք կատարելու կաշխատի, և ազգն ալ իր նպաստը մատուցանելէ չէ դադրած և պէտք չէ որ դադրի:

Գիտութեան լոյսը որքան որ առատութեամբ հեղունք ժողովուրդի մը վրայ, տակաւին քիչ բան ըրած կըլլանք. քանի կուզենք թէ՝ դիտութեան մասին "այսքանը բաւական է" չկրնար ըսուիլ, վասն զի չկրնար ըլլալ: Նակ մեր ազգին դալով տակաւին շատ աւելին հարկաւոր է:

Եւրոպիոյ ամենէն լուսաւորեալ ազգերը, որ մեզի հա-մար կատարելագոյն ազգեր կհամարուին, չեն դադրած ա-մենևին ևս քան զևս լուսաւորելու ժողովուրդը, և որքան որ կլուսաւորուին, այնքան աւելի կաշխատին ազգութիւնը բնակչին ընելու, որն որ մարդկային ազգին թշուառութեանը պատճառն է:

Այսին ազգեա՝ նախապաշարեալ ժողովուրդ խեղճ եղած է

աշխարհիս երեսը, դիտուն և լուսաւորեալ մասը բարօրութեան մէջ է։

Ամէնէ աւելի ի՞նչ խրախուսիչ օրինակ հարկ է դաստիարակութեան գործը բուռն կերպիւ յառաջ վարելու։

Եւ սակայն ձեռքերնիս եղած միջոցները փափաքելի աստիճանին չեն հասած, թէ և իզձ պակաս չէ քովերնիս։

Ազգին այս փափաքը տեսնելով կրնանք ուրիշ միջոց մըն ալ միտքերնին ձգել, որուն շատ օգտակար ըլլալը ուրիշին փորձովը ու օրինակովը ապացուցած է։

Յայտնի է թէ մեր ազգին մէջ, մանաւանդ երիտասարդաց մէջ, շատեր կան, որ ուսման բաղձանք ունին, սակայն չքաւորութեան պատճառաւ կարող չեն պէտք եղած ամենահարկաւոր դրքերն առանալու և իրենց դիտութեան քաղցն յագեցընելու։

Ասիկա ճանչցուած էր մեր ազգէն և անոր դարման ըլլալու համար տեղ տեղ թանգարաններ հաստատուեցան, որ ամեն փափաքող երթայ հոն և իր փափաքն յագեցընէ։ Եւ սակայն կարծեմք այս դարմանը ուզուածին չափ յաջող չեղաւ։ Ուստի անոր վրայ կրնայ յաւելցուիլ սա կերպն ալ, որ շատոնց ի գործ դրուած է Անգղիոյ ու Ամերիկայի մէջ Ս. Գրոց ընթերցումը տարածելու համար կազմուած ընկերութեանց ձեռօք։

Կրնայ մեր մէջ ալ հաստատուիլ անանկ ընկերութիւն մը որ դաստիարակութեան յարմար դրքեր տպել տալով կամ տպեալներն առնելով ձրի բաժնէ անդադար ամեն անոնց՝ որ կարդալ կուզեն, բայց ձեռքերնուն տակ Սաղմոսէ մը կամ Պղնձէ քաղաքէ մը զատ դիրք չեն կրնար գտնել։ Որոնք օրքան աւելի պիտի օգտէին եթէ ունենային Պատմութեան, Բարոյականի, Աշխարհագրութեան, Երկրագործութեան, Բնական Պատմութեան, Մաթեմատիկական և Քիմիականն արուեստից վերաբերեալ պարզ դրքեր։

Ասիկա ծագելիք օգուտները բացատրելու հարկ չկայ

կարծեմք, վասն զի ամեն ընթերցող զայն չուտ պիտի հասկընայ և խոստովանի։ Կենայ միայն գործադրութեան միջոցը, որ չեմք դիտեր ո՛ր անճնանուէր անձինք հոգ պիտի տանին անոր, և մենք ե՛րբ անոր արդիւնաւորիլը տեսնելով պիտի ուրախանանք։

Անցեալ ամառ ի Լոնտոն երբ հանդիսաւոր օր մը Բիւրեղեայ Պալատը տեսնելու գացած էինք, չրջադայութիւննիս աւարտելէ ղկնի՝ դռնէն դուրս ելլելու ատեն քովերնիս գրքի խանութի մը տեսանք, որուն տէրերը ամեն դուրս ելլողին մէյ մէկ գիրք կընծայէին, ուստի մեզ ալ մատուցին երեսց գրքերէն։ Մենք անգիտերէն չգիտնալով միտքերնին չէինք հասկըցած և դարձիերէն բացատրութիւն խնդրեցինք։ Ասոր վրայ անմիջապէս խանութին ուրիշ տեղրակ բերին մեզի և ընծայեցին։ Ընդհակառակ եղանք՝ առինք և տեսանք որ Ս. Ղուկասու Աւետարանն է գարձիերէն լեզուաւ նոյն իսկ Բիւրեղեայ Պալատին մէջ տպուած, որ այցելուաց ձրի բաժնուի ի դիմաց ընկերութեան։

Միտքերնիս եկաւ թէ այս միջոցը մեր ազգին դաստիարակութեանն ալ շատ յարմար պիտի ըլլայ։

Իրաւ ասիկա ծախքի կարօտ բան է, բայց մենք ո՛ր տեղն ծախքէ վախցած ունինք։ Տարուէ տարի Ազգային Սահմանադրութեան տարեդարձի հանդէսներուն համար թէ՛ հոս և թէ՛ ուրիշ տեղեր քի՞չ ծախք կընէ ազգերնիս։

ՀՐԿԻԶՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՑ ՄԷՋ

Կոստանդնուպոլիս, հրդեհներու կողմանէ, նախանձելու տեղ չունի Գանատայի քաղաքաց վրայ։ Հոն ալ՝ ասանկ տեղի պէս՝ հրկիզութիւնք պակաս չեն զանազան կողմեր, և քանի մը օր յառաջ մեր օրագիրը՝ Գաղղիա պատահած հրդեհ-

նեղան վրայ խօսած առնեն՝ որ բազմախիւ տուներ լսվեցին զանոց չըլրան յիշելու այն ահագին հրվիզմիւնները որ հետզհետէ տեղերեցին Քեպէք, Սակըճէյ, Եէյլէօվի ու Թօնէօվի ծոցերը, և Փրենս Լաուսար կղզին։

Այս միաշար աղէտներէն յառաջ եկած վնասներն անհաշուելի դումարներու կհասնին։ Ամիս մը յառաջ նոր հրվիզմիւն մը ևս կտեսած ենք ի Սակըճէյ Երրորդութեան ծոցին մերձակայ անտառներուն մէջ, և ուրիշ մը քիչ մըվարով դեռևն մէկ քանի մղոն հեռաւորութեամբ։ Վերյապես, ըսեր առնուեցաւ թէ հրդեհ մըն ալ սկսած է Թուամպլ հրրուանդանը։ Կարծես թէ դիտական ձեռք մը վառած չունի բոնած կպատրաստեն բոլոր Ամանաուայի վրայ։

Եթէ Ամերիկացիք մեր օրադիրները կարդան, պիտի տեսնեն թէ մեր երկիրներն իրենցինէն տակաւ խնայուած չեն։ Միայն թէ, մինչդեռ հոս հրվիզներ տեղերը միանգամայն չքեաց վիճակի մէջ կմնան և հետզհետէ իրենն երկարատև ու մեծ կըլլայ, երենց մէջ այնպես չէ։

Առանց ամենևին հաւատք ընծայելու այն Ամերիկացի ճանապարհորդին պատմութեանը որ կըսէր այն տեղերուն հասկատակ հասատատել թէ հոն տուներն անհնարին արագութեամբ կկառուցուին, սակայն և այնպէս կհաւատանք թէ ամիսներ տարիներ պէտք չըլլալ հոն տուներ քաղաքներ կառուցանելու, և տեղի չի ժամանակ անոնց յառաջադիմիլը չինելու։

Յիշեալ ճանապարհորդը կպատմէ թէ Զիգակօ հասած տունը չատ գժուարութիւն կրեր է բնակութեան տեղ մը դանելու։ Եւ իր ընկերներուն մէկն ալ պարտատուրեր է գիշերը դաշտը պառկիլը։ Որն որ հետևեալ առաւօտուն արթնցած ժամանակը ինքզինքը մուտանի մը մէջ գտեր է. գիշերը վրան տուն մը կառուցեր են եղեր։ Անշուշտ այս Ամերիկացին (Ամերիկացին) խաբուած է։ Պարզապէս չափազանց ըսկսելիքը զանկ առնակ երկարատև դրոյ մէջ ընկղմած ըլլալու է, որ կարելի եղած է նմանած տեղին վրայ առնակ մը կառուցանել։

Գերագոյն հրամանը որ չուտ հաղար տուն լուծեց և կամ ընդունելութիւնը որ դեռ երեկ՝ ինձ ժամու մէջ՝ երկու հաղարի չափ, միաբերնեայ կերերն Ամերիկայի մէկ քաղաքին հրդեհը ըսր ականատես անձ մը կպատմէ։ Իւր պատմութիւնը հրաշանդիչ է վասն զի նուազ կվերաբերի անանկ տեսարաններուն՝ որ շատ կպատահին ի Թուրքիա, քան թէ այն զգուշութեանց՝ որ կընէ Ամերիկա կրակին և անոր սոսկալի հետեւութեանցը դէմ։ Մեր երկրին մէջ հրդեհէն պատճառած տուկալի թշուառութիւնը հին անցաւոր է, վասն զի ամէն մարդ ապահովութեան պրած է իր կեանքը՝ բնակութիւնը, մինչև անգամ զգեստը դէմ։ Առանձնաւոր կերպով վճարուղ ապահովութեան ընկերութիւնները չուտ մը դժբաղդութիւնը կըտածկեն։ Մեր նպատակն ապահովութեան ընկերութիւնները դովաբանել չէ այնչափ, որ Թուրքիոյ մէջ տարբեր ազդեցութիւն չունենան՝ եթէ ոչ՝ երեսից պաշտպանութեանը տակին եղողները անտարբերը թողուլ այն անձնասիրականպատճառաւ՝ որ երեսք պատասխանատու են, քան թէ խօսիլ ջրմուղներուն վարմանալի և օգտակար անօքնութեանը վրայ՝ որուն Ամերիկայիք երախտապարտ են աղէտ մը արդիլելուն համար, որ իրենք իրր հարկաւոր կդատեն։

Այս նկարագրութիւնը՝ որ Ամերիկայի մէջ ամբողջ քաղաքի մը այրուելուն ականատես եղող ճանապարհորդի մըն է, շատ տեղեկութիւններ կպարունակէ, զոր կրնանք հոս այնու յուսով թէ մեր ամէն մէկուն և նոյն իսկ կառավարութեան առաջնորդելու կդատայինն։

«Մայիս ամսուն մէջ դեղեցիկ օր մը Սիսկարայի ջրվէժէն կդատնայի Ալպանի տանող երկաթուղիներէն մէկուն վրայով։ Դաշտավայրին չրմպատակները մինչև հորիզոն կտարածուէր քոլոր ցանուած արտերով, հարթած անտառներու անցած կոճղներով, ճամբայ բացողներու տապարին ապատղ անտառներով։ Եւ երբ կզբաղճանայինք այն տեսիններով որ Ամերիկայի աշխատագիրները պրած էին մեր անցած տեղե-

րուն, այսինքն Հռովմ, Իմիլիք, Ալթինք, Սիրակուզա, և այլն, մեյմ՛ալ քովիններուս խօսակցութիւնն ականջիս զարնելով զարմացայ երբ լսեցի Տրովադա քաղաքին հրդեհին վրայ խօսելնին։ Այս Տրովադան Մենելաւոսի թշնամի քաղաքը չէր, թէև Իդա և Ղլիմպոս լեռները կտեսնուէին քիչ հեռաւորութեամբ, այլ յառաջիկայ կայարանին վրայ՝ ուր պիտի կենար կառաշարքը։ Երկու օր յառաջ եօթն հարիւր տունէն աւելի, այսինքն գրեթէ քաղքին կէսը այրած ու կատարեալ աւերակ դարձած էր. հազիւ թէ քանի մը պատերու մնացորդները՝ չեմ գիտեր ինչպես՝ կանգուն մնացեր էին հոն ծխաչունչ վայտակներուն մէջը։ Հետեւեալ օրը տասը հազարէն աւելի անձինք առանց բնակարանի ու թերևս առանց հացի մնացեր էին։ Բայց և այնպէս բոլոր այն ժողովուրդը քաղաքին չրջակայները տեղաւորուած, և շատերն ալ ախտաւորութեան սկսած էին այն համբերութիւնովը և այն մրջնոց յամառութեամբը որ Ամերիկացւոց յատկութիւնն է։ Գործերուն անողոքելի ընթացքը քաղաքին մնացած մասին մէջ սկսած էր, և հանապազօրեայ կեանքը կարծես թէ անոր հնամեայ դիրքը մը առած էր։ Հոն ՄՈՒՐՍ.ՅԿԱՆ ՄԸ ՉՏԵՍԱՅ Աըդարև այս մեծ դժբաղդութեան միջոցին ողորմութիւն չէր պակսած, բայց երևակայենք սոյն օրինակ դժբաղդութիւն մը Գաղղիոյ մէջ, թէ մուրոզութեան ի՞նչ տեսարան պիտի դառնար այն այրած քաղաքը, ի՛նչ թշուառութեան ցոյցեր, ի՞նչ տարածում կանանց և մանկանց։ Եւ հաւատալի՞ է թէ ժողովուրդ մը յատկութիւնը, անձնական պատուոյ զգացումը չցանուս ձեռք բանալու այն տխուր սովորութեանը վրայ՝ որ այնքան տարածուած է մեր գաւառայ մէջ։ Աըդարև աչխարհիս վրայ երկիր մը չկայ ուր բնակիչք հրդեհի նեղութենէն այնպէս դիւրաւ աղատուին՝ ինչպէս Միացեալ Նահանգաց մէջ։ Նիւ-Եօրք միջին հաշուով տարին 260–280 հրդեհ կպատահի, և թէպէտ շատ անգամ՝ ջնասը պզտիկ կըլլայ՝ սակայն երբեմն մինչև հարիւր միլիոն ֆրանքի կը-

հանի՝ ինչպէս 1835 ի Դեկտեմբերին մէջ, կամ 345 տուն կ՚ընդուի 25 միլիոնի արժողութեամբ ինչպէս 1845 ի Յուլիս ամսուն մէջ։ Ան միջոցին որ դժբաղդ Տրավադա քաղաքը հրոյ ճարակ կը լլար, ուրիշ կրակ մըն ալ, որուն ծուխը մրբրկաբեր թանձր ամպի նման հորիզոնին վրայ դիզուելը կը տեսնուէր Նիւ-Եօրքէն, չորս աւուր մէջ 30,000 էքթառ անտառ կլափեր Լօնկ-Իսլանտ կղզւոյն մէջ։ "Հրդեհը մեր սովորութիւններէն մէկն է" կ՚ըսեն Ամերիկացիք ծաղրաբանութեամբ, և ստոյգ է թէ որքան որ հրդեհը մարելու միջոցները զարմանալի կերպով պատրաստած են, սակայն հրդեհ չծագելու ամենևին հոգ չեն տարած։ Ստացուածք ապահովելու սովորութիւնն այնքան ընդհանուր է որ հօթանասունըմինը ընկերութիւն կազմուած է Նիւ-Եօրքի մէջ այս պիտոյքին պատասխանելու համար։ Հոն կապահովեն կեանքերնին՝ բնակութիւննին՝ կարասիքնին՝ ձիերնին. ճամբորդութեան կամ բացակայութեան ժամանակ տուներնին դողերու դէմ անգամ կապահովեն, և, բացի արտաքոյ կարգի պատահարներէ, դժուարադէպ է որ մէկը դժբաղդութեան մը վրայ դոհացուցիչ կերպով հատուցում չընդունի։ Օրինակի համար Տրովադայի մէջ՝ ուր եղած վնասը 15 միլիոն ֆռանքի կհամեր՝ 7 միլիոնը ապահովուած էր և վճարուեցաւ։

"Ամանկ սոսկալի դէպքերու ենթակայ եղող քաղաքներուն մէջ չրհանակիրները մեծ դեր մը կխաղան։ Ինչպէս Նիւ-Եօրքիները ընկերութիւն մը կազմած են որուն քաղաքական ազդեցութիւնն այնքան մեծ է որ ինչ և իցէ քաղաքային կամ ուրիշ իշխանութիւն չկրնար ո՛ր և է պարագայի մէջ անոնց հակառակիլ։ Այս ընկերութիւնները՝ որ ընտրողութեան իրաւունք ունեցող երիտասարդներէ բաղկացեալ են, իրենց վերակացուներն իրենք կընտրեն, իրենց պաշտօնն իրենք կկարդադրեն և մինակ իրենք կբաշխեն անանկ թանկագին ձեռնարկութեան մը ծախքը։ Զրմուղներնին ճո-

խումիան և գաղղ. ազգ կոչմանե գրեթե ազատասական չքնաղ գործ մըն է. այն դատելիները՝ ուր երկնք կգտնարուին և չատ գիչերները յաժարակամ հոն կանցընեն գեղեցկատարր տրահնները են ուր կփայլին ձոյլ արծաթեայ կահերը որ երկնից ընծայուած են ի չնոր հակառակութիւն երկնից մատուցած ծառայութեանցը: Այս ընկերութիւններն երեք տեսակ ըլլալով 47 հատը մեքենայի հոդը վրանին առած են, 37ը փողերուն և 15ը սանդուխներուն և կարմիերուն: Բոլոր քաղաքին հաղորդութիւն ունեցող հեռագրական թել մը սահմանակալ մանաւորապես հրդեհին լուրը տարածելու, ամենէն մերձակայ օդնութիւնները հասցընելու, և մարդ կաքանչանայ այն եռանդին որով առջի նշանին վրայ զանազան ընկերութիւնները կվազեն երարմէ չառաջ հրդեհին տեղը հասնելու: Ջրհանակրին պաշտօնը հինգ տարի կտևէ. և այս միջոցին ուր իր կեանքն անդադար վտանգի մէջ կըլլայ առանց իր անձնանուիրութիւնը վայրկեան մը թուլնալու, ուրիշ մխոտարի նութիւն չունի՝ եթէ ոչ ազատ ըլլալ զատասատանէ և միւս ուսուցութենէ: Երեն գրամական պարգև տալը մեծ նախատինք մը կհամարուի. և բոլոր Միացեալ-Նահանգաց մէջ կարծեմ միայն Պօսթըն քաղաքն է որ չրհանակրաց ընկերութիւն մը ունի քաղաքային դանձէն վճարուած:"

Լա Թիւրքի:

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՈՅ ՄԷՋ

Գիտենք որ Ամերիկացիք աչխարհիս ամենէն պործառնեայ ժողովուրդն են և խիստ զարմանալի օրինակներ կուտան գործունէութեան ու հնարագիտութեան: Մարդկային կենաց պիտոյքը լեցընելու և ամեն բան դիւրացընելու որքան հնարաւորութիւն որ կայ՝ ի գործ դնելու ամենևին չեն դադրիր. որուն ատոր մէկ նոր օրինակը:

Մայիս 24ին իվեր սկսուեր է Թրանսաթլանթեան անուանուած օդական թռերմի մը հրաւառակուիլ այն երկաթուղեան կառաշարքին մէջ՝ որ Հիւսիսային Ամերիկայի մէկ ծովեզերքէն միւս եղերքը կ'հասնի մինչև Սան-Ֆրանչիսքօ։

Այս օդագիրը, որուն հետազոտական թղթակցութիւնը պարմանալի կերպով կարգադրուած է և ամեն կայարան հանդիսելուն հետազոտրները կընդունի, կհրաւարակէ այն ամեն լուրերը որ ոչ միայն պիտանի են ճանապարհորդաց առ հասարակ, այլ և մանաւորապէս անոնց որ այն օրը ճամբան դնելեան։

Խմբագիրները՝ ճամբայ ելլելէն յառաջ՝ տեղեկութիւն կառնեն ճամբորդներուն ինչ դործի տէր ըլլալնուն վրայ և բան այնմ պօրսայի, հնձոց, բանակային, ծովային և այլն լուրերը կուտան երթէ ճանբորդներուն մէջ կայ տեղանաւոր, երկրադործ, պետաւորական, նաւապետ և այլն։

ԼՕՐՏ ԳԼԱՐԵՆՏՆ

Լորտ Գլարենսի վրայ հետևեալ տեղեկութիւնները կուտայ անգղիական Թայմզ օրագիրը։

«Անկէ առելի աչխատասէր անձ մը եղած չէ կարծեմք։ Ամրաքոյ կարդի դիւրութեամբ և հաճութեամբ կդրեր իր դիրերը։ Թղթակցութիւնը կվերաբերէր ամեն տեսակ մարդոց, պարագայից և նիւթոց։ Զարմանալի խօսող, և, որ առելի հաղուագիւտ է, շատ երկայնամիտ ունկնդիր մըն էր։ Երբ ճանճրացուցիչ այցելուէ մը լսելիք մը ունենար՝ ամենևին ճանճրութեան նշան չէր ցուցներ, իր խօսակիցն անպէտ առելաբանութեանցը կհետևէր և յամրաշարժութեամբ կերերէր զանկ ինդրոյն պիտանի կէտին վրայ, ու դիտէր դէղ մը յարդին մէջ գտնուած մանրագոյն մէկ ցորենի հատը զատել։

«Խիստ զուարթ և ազատ էր, գեղեցիկ օրինակներ, զուարճալի զրամոնութիւններ հատարած ունէր աչխարհի կեն-

յաղավարութենէն. ոչ ոք իրեն չափ կրնար յանդիմանութիւն մը կսկծեցուցիչ կատակի փոխել ճարտարութեամբ. կամ, երբ առիթը պահանջէր՝ ծանրութեամբ և իշխանութեամբ խօսել: Աւսոր հետ մեկտեղ քալ համրզող էր: Շատ դժուարին խնդիրներու վրայ վիճած է թէ՛ վերհասկետայ և թէ՛ պաշտօնէից հետ, սիկար մը ծխելու չափ ժամանակի մէջ, և շատ անգամ ինք չահած է . . . :"

Հետեւեալ ծանուցումը Լոնտոնի շրջակաները կպցուած տեսնուեր է:

Այս արտին մէջ ձիերն արածելու կընդունուին հետեւեալ գիներով:

Երկայն պոչով ձիերը՝ 3 շիլին:

Կարճ պոչ ունեցողները 2 ,,

Եթէ գիւղացիի մը մօտենաս ու հարցընես դիներուն այս տարբերութեան պատճառը, քեզի կպատասխանէ:

—Աւսոր պատճառը շատ պարզ է. երկար պոչ ունեցողները դիւրութեամբ ճանճ կվանեն, մինչ կարճ պոչ ունեցողները այնչափ կնեղուին ճանճերէն՝ որ շատ խոտ չեն կրնար ուտել:

Կիլիկիայի վեցամսեայ շրջանին գինն է մէկ ու կէս մէճիտիէ: Մէկ թիւը 50 փարայ:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ԵՒ ՏԷՐ

ՏՈՔԹՕՐ Մ. Բ. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Ա. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է, ՎԷՋԻՐ ԽԱՆ ՎԱՐՈՒ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 21

Կ. ՊՕԼԻՍ. Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Տ. Կ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ